

Олександр
Єременко

ПОДІЄВІ УРОКИ МАЙДАНУ

Передусім хотілося б звернути увагу на те, що події Майдану підтверджують ті «уроки історії», що їх ми сформулювали 2005 року в розвідці «Історія як подієвість», хоча деякі з тодішніх формулювань потребують коригування. Майдан, безперечно, дав нові уроки. Не претендую на те, щоб проаналізувати всі уроки Майдану — це справа майбутніх істориків. Але принаймні деякі з цих уроків окреслю.

Перший урок Майдану можна сформулювати так: *значна подія спрощує соціальну реальність*.

В узвичаєному перебігу соціального і, тим паче, культурного життя існує безліч відтінків та напівтонів стосовно як світоглядних позицій, так і етичних, політичних, релігійних оцінок, не кажучи вже про естетичні. Соціальне життя являє собою багатобарвну палітру різноманітних точок зору з найрізноманітніших питань, починаючи від буття Бога і закінчуючи преферуванням того чи того артиста чи письменника.

Але раптом відбувається значлива подія.

І багатобарвність живопису перетворюється на двобарвність гравюри. Значлива подія грізно запитує: «З ким ти?» Вона владно вимагає: «Будь або по цей бік барикади, або по той!»

Можна ремствувати, протестувати: «Ні! Та з якого переляку? Що це за деспотизм та спрощенство?! Я у чомусь згоден із цими, а у чомусь — із тими, а ще у чомусь — не згоден ані з тими, ані з цими!» Історія вас не почує. Все це, загалом кажучи, слушно, але у певній ситуації перетворюється на дурне розумування, на хибне філософування.

Сама по собі багатоманітність соціального життя (а про культурне годі й говорити) — це, ясна річ, пречудово. Але іноді слід стати простішим. Не завжди складність і багатоманітність викрутасів — це добре, іноді це погано. Іноді догідною є чіткість гравюри: або біле, або чорне. Іноді догідна визначеність барикади: чи ти з одного боку, чи з іншого.

Для того, щоб просунутися вперед, суспільству іноді слід спростішати. Саме це і становить точку біфуркації, настільки популярну в сучасній синергетиці.

Потім, згодом, після проходження цієї точки соціальне життя знов ускладниться багатобарв'ям напівтонів та відтінків, але це буде вже наступний етап. Для переходу на цей наступний етап необхідно пройти точку біфуркації, яка у соціальному житті, на жаль, нерідко набирає форми барикад. Подобається це комусь чи ні, але це так.

Другий урок Майдану можна сформулювати так: *подія згасає, якщо впродовж певного часу не дійде певного результату*. Хоч би наскільки потужною була енергія події, вона (подія) не може тривати вічно. Подія має призвести до певної відчутної зміни соціальної реальності. Якою саме буде ця зміна — позитивною чи негативною, це вже інше питання. Як правило, вона не буває однозначно позитивною або однозначно негативною. Так само не обов'язково, щоб ті люди, які ініціювали подію, досягли успіху, — їх може спіткати невдача, вони можуть досягти часткового успіху, їхній успіх може згодом обернутися на невдачу, а невдача — на успіх, тобто тут можливі варіанти. Але обов'язковою є власне наявність якого-небудь певного результату. Можна сказати, що найбільш невдалою є саме безрезультатна подія. Полум'я подієвості спалахує, горить, потім починає потроху згасати й диміти, доки не зникнуть останні іскри... Це найгірший варіант для ініціаторів події — виходить, що їхні зусилля ні до чого не привели.

І щодо цього розумим було глупство влади. Таке враження, що вона, волюючи загасити подієвість Майдану, кожного разу немовби підкидала дрова у згасаюче багаття. 30 листопада 2013 року «спецназ» нападає на студентів. У відповідь — сплеск подієвості. 16 січня 2014 року Верховна Рада ухвалює пакет законів, увіч спрямованих на ускладнення у майбутньому акцій типу Майдану. У відповідь — ще потужніший сплеск подієвості. А вже ж здавалося, що Майдан зживає себе, він ніби втрачав соціальний сенс, та й просто глузд. Видавалося, ніхто тями не має, що з ним далі робити та як із цим покінчити, але відчуття необхідності покінчити ширяло у повітрі.

Глупство влади тут виявилось в тому, що найефективнішою стратегією погашення небажаної події вважають її ігнорування. Невмілий опір розпалює, а не гасить. Замовчати, вдавати, що нічого не відбувається, перевести серйозно-драматичний дискурс подієвості в іронічний, коротше — тихенько придушити. (Нехай вибачать мене ентузіаста Майдану — мій підхід до соціально-історичних явищ дещо макіавеллістський.)

Можуть заперечити: у цьому разі така стратегія не спрацювала б. Майдан неможливо було ігнорувати, замовчувати, удавати, що нічого не відбувається.

Згоден. Але можна було ігнорувати й замовчувати настільки, *наскільки це можливо*. Адже завжди можна *грати на пониження*. Зрозуміло, як ігнорування, так і гра на пониження можливі лише до певного часу, до певної стадії у ланцюжку подій. Після 30 листопада вже неможливо було ігнорування, а після 16 січня стала неможливою гра на пониження. Подієвець повинен бачити або, якщо завгодно, відчувати ритм подій і вписувати свої дії у цей ритм. Утім, В. Янукович, безперечно, не є подієвцем.

Події Майдану також демонструють *необхідність інституціалізації* будь-якого соціального руху. В «Історії як подієвості» аналізувався урок «згубності інституціалізації». Саме формулювання цього уроку потребує коригування. Надмірна інституціалізація загрожує духовному змістові руху, але сама по собі інституціалізація є благодійною й навіть необхідною для ствердження руху в соціальній реальності. Хоч би якими потужними були духовні імпульси руху, але якщо він не структурується, не набирає організаційних форм, він або втратить ініціативу, або зійде нанівець. Це нагадає діалектику комунітас і структури у В. Тернера.

Цей урок я пов'язав би з широко відомим в історії феноменом *радикалізації революцій*. Справді, майже всі великі революції Нового та Новітнього часу радикалізуються в перебігу їх здійснення.

Майдан почався як протест європейськи орієнтованих верств — передусім інтелігенції та середнього класу — проти відмови влади від підписання Вільнюських угод. Врешті-решт — почасти завдяки внутрішній логіці розвитку, почасти через незграбні дії влади — Майдан радикалізувався. На авансцену вийшли «Правий сектор», «Тризуб» і т. ін. організації. Чому ж вони спромоглися перехоплювати ініціативу у помірковано-ліберальних сил? Передусім тому, що вони були зорганізовані. Звідси висновок: середньому класові необхідна власна організація — сильна, дисциплінована, життєздатна. Середній клас має бути «з кулаками». Коротше, необхідна політична партія середнього класу. Але хіба серед опозиційних партій (утім, вони вже не опозиційні) такої немає? «Удар», наприклад. Можливо. Не виключено, що для успіху «Ударові» слід, так би мовити, «розігрувати карту» середнього класу.

Ще одним уроком Майдану є *крах теорії багатовекторності* та пов'язаних з нею концепцій. На відміну, скажімо, від метафізичних побудов, у соціальній філософії мисленника можна, так би мовити, «спіймати на гарячому». Соціально-філософське знання, безперечно, більшою мірою верифіковане, ніж «перша філософія». Філософові, який багатодумно розмірковує про те, що «ми рухатимемося у різних напрямках», «ми будемо, нібито входячи, не входити в Європу, а не входячи — входити», можна вказати на Майдан і сказати-спитати: «Бачте, до чого призводять такі теоретизування?!»

На мій погляд, головний подієвий урок Майдану такий: *не слід лякатися подій*. Не слід намагатися увести країну в багнюку неподієвості. У найближчому майбутньому подієвці братимуть гору над неподієвцями.

Чому влада незрідка виглядала розгубленою, зіткнувшись з Майданом? Чому організація Антимайдану виглядала мізерним дріб'язком порівняно з Майданом? А тому, що влада боялася подієвості як такої, вона не знала, як поводитися у вихорі подієвості, вона воліла б заморозити геть усі й будь-які події. Таке враження, що при владі перебували люди, які звикли розв'язувати всі питання або за допомоги «братків», або старим капеересівським методом — кулуарно, за зачиненими дверима, у тиші кабінетів. Ні! Тепер уже не вийде. (Я маю на увазі — не вийде розв'язувати питання *суто* кулуарно.) Кортить бути у політиці? Робіть події!

Оскільки у розмислах про уроки Майдану окреслилася тема «народ і влада», хочу завершити таким міркуванням. Воно, щоправда, виглядає як таке, що виходить за межі заявленої теми, може, навіть як чужорідне. Це не про уроки Майдану, а взагалі про уроки історії.

Якось дивився я «К бар'єру» В. Соловйова. У передачі брала участь І. Хакамада. Запав у пам'ять її емоційний спіч про міфологему «світової змови проти Росії». І. Хакамада наполягала на тому, що жодної змови немає, а всі негаразди Росії випливають з того, що її політична еліта не реагує на виклики сучасності. Точніше, не дає ефективних відповідей на ці виклики.

Либонь, в українському політичному житті міфологема «змови проти України» не така сильна, проте вона вже ж таки є. Мовляв, усі наші негаразди спрямовує або «рука Москви», або «рука Вашингтона».

Так от, коли я слухав І. Хакамаду, я подумав, що аргументація «від змови» слабка ще й тому, що ніяк не спростовує факт невідповідності політичних еліт викликам сучасності. Винесімо поки що Росію за дужки. Розгляньмо гіпотезу змови проти України. Ця гіпотеза або правильна, або ні. А моя теза виглядає так. Якщо змови проти України не існує, то негаразди України — від некомпетентності її політичної еліти. Якщо ж змова проти України існує, то все одно негаразди України — від некомпетентності її політичної еліти. *Хибно вважати, що наявність змови звільняє еліту від звинувачень у некомпетентності. Українська політична еліта є неадекватною, хоч зі змовою, хоч без змови.* Навіть якщо змова існує, українська політична еліта все одно не дає правильних відповідей на виклики сучасності.

Зрозуміло, тут я маю на увазі попередню політичну еліту, як провладну, так і опозиційну. Якщо українська Революція висуне нову еліту, то чи зможе вона дати правильну Відповідь на Виклик страшної сили, що його кинули Україні субстанційні сили історії?

Історія — терплячий, але суворий вчитель. Вона може терпіти помилки учнів доволі довго. Але рано чи пізно обов'язково покарає.

Олександр Єременко — доктор філософських наук, професор кафедри світової філософії та естетики Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. Сфера наукових інтересів — систематизація, класифікація та концептуалізація філософських світоглядів.
